

STJEPAN BABIĆ

ITERATIVIZACIJA I SRODNE POJAVE U TVORBI GLAGOLA

1. Glagolski vid (aspekt) i način vršenja glagolske radnje (Aktionsart) u slavenskim jezicima odavno zanima lingviste, ali se može reći da smo tek sada na početku jasnijega određenja tih pojava u njihovoj širini i raznovrsnosti, pogotovu u veoma složenom odnosu među njima i glagolskim značenjima. Da su te tvrdnje točne, uvjerit će se svatko tko se upusti u proučavanje literature o tom predmetu, a posebno najnovije.¹

1.1. Tim proučavanjima bavili su se i naši lingvisti, ali ona nisu bila sustavna² ili su se rasplinjavala u velikoj deskriptivnosti.³ Zbog toga su, uz ostalo, prikaz glagolskoga vida i načina vršenja glagolske radnje i problematike povezane s njima u našim gramatikama slabo prikazani. Tako u njima nije bilo ni naziva ni sustavnoga prikaza jedne veoma proširene glagolske tvorbe: tvorbe nesvršenih glagola od svršenih, imperfektivizacije. Koliko se o njoj i govorilo u pojedinim lingvističkim radovima, govorilo se o pojedinim tipovima ili o pojedinim primjerima, a nije bilo jasno rečeno da je to dio jedne veoma proširene pojave, imperfektivizacije. Jasno se o njoj počelo raspravljati tek u najnovije vrijeme.⁴

¹ Opsežniju bibliografiju o slavenskom glagolskom aspektu izradio je dr. Miroslav Kravar, ali je dosad nije objavio.

² To npr. vrijedi za radove A. Belića, *usp. Istorija srpskohrvatskog jezika*, knj. II, sv. 2: Reči sa konjugacijom, Beograd, 1951, posebno str. 6. i 7. i 79—87, O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku, posebno str. 231—236.

³ Ovdje mislim u prvom redu na opsežan rad Đure Grubora, *Aspektna značenja*, Rad JAZU, 293. i 295.

⁴ Teoretski o tom problemu raspravlja J. Silić u članku *Pristup kategoriji aspektualnosti u hrvatskom književnom jeziku*, *Suvremena metodika*, II. god., br. 1, Zagreb, 1977, str. 1—11. Sustavan prikaz imperfektivizacije u hrv. knjiž. jeziku dao sam u radu *Imperfectivization and Perfectivization of Verbs and the Types of Prefix-Derivation*. Taj će rad izaći u zborniku *Kontrastivna ana-*

1.2. Imperfektivizacija se postiže unutrašnjom tvorbom, tj. promjenom naglasaka ili alomorfa osnove (pògledati>poglédati, okòpati>okápati) i sufiksacijom s alomorfizacijom (odgòjiti>odgájati) ili bez nje (ùdariti>údarati). Ona je veoma česta pojava i ima plodne i neplodne tipove. Plodni su tipovi sa sufiksima -(j)ávati i -(j)ívati, a neplodni su ostali, ali je značajno da i neplodni tipovi imaju velik broj riječi.

1.3. Glagoli tako izvedeni mogu biti trajni ili učestali. Koje će se od ta dva značenja ostvariti, zavisi od konteksta, npr.:

Taj su dan profesori čitali... pred praznim klupama, jer se mladež... na promenadi dogovarala.

K. Š. Đalski, U noći, Zagreb, 1913, 240.

Evo, ovdje se mi dogovaramo, u ovoj sobici.

M. Božić, Drame, Zagreb, 1950, 99.

U prvom primjeru glagol *dogovarati* izriče trajnost, a u drugom učestalost. To doduše iz drugoga primjera nije tako očito, ali to se nesumnjivo vidi kad se analizira širi kontekst.

1.4. Čini se da se učestalost češće ostvaruje pa se može dobiti dojam da su imperfektivizirani glagoli zapravo učestali, ali ako je taj dojam i istinit, onda to vrijedi samo za čestoću pojavljivanja jednoga značenja, ali ne i za značenje u cjelini. Stoga je takve glagole pogrešno zvati učestalima (iterativnima), kako se to katkada čini.⁵ Ima glagola koji su samo učestali, ali oni pripadaju jasno određenom tipu.

1.5. Imperfektivizacija je veoma česta pojava pa je razumljivo što ima glagola koji su izvedeni po imperfektivizacijskim obrascima od nesvršenih ili dvovidnih glagola, ali kako tu za imperfektivizacijom nema potrebe, jer su oni i bez nje nesvršeni, može se očekivati da će tako dobiveni glagoli imati neka posebna značenja. Oni su predmet ovoga rada i to je zajednička podloga srodnim pojavama, kao što se i nagovještava naslovom. Budući da su i osnovni i tako izvedeni glagoli nesvršeni, promjena njihova značenja ide u područje načina vršenja glagolske radnje.

2. Jedni glagoli tako izvedeni označuju ponavljanje radnje, učestalost, iterativnost, pa tu tvorbu možemo nazvati iterativizacijom. Takvih gla-

liza engleskog i hrvatskog ili srpskog jezika u izdanju Zavoda za lingvistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Skraćena verzija, bez tipova prefiksne tvorbe, izaći će na hrvatskom jeziku u Zborniku Zagrebačke slavističke škole.

Đ. Grubor u spomenutoj raspravi ima naslov Perfektivizacija i imperfektivizacija (Rad, 293, str. 155), ali on tu govori o postanku slavenskoga aspektnoga sustava.

Grubor upotrebljava nazive *perfektivizacija*, *imperfektivizacija*, *Silić perfektivizacija*, *imperfektivizacija* (npr. na str. 2), ja *perfektivizacija*, *imperfektivizacija*, a prema tome i *iterativizacija*, ali se u ovoj raspravi ne možemo upuštati i u terminološke probleme.

⁵ A. Belić npr. takve glagole smatra prvenstveno učestalim, a tek sekundarno trajnim, usp. Istorija sh. jezika, str. 80. i dalje, O jezičkoj prirodi, str. 176. S. Pavešić i dr. u Jezičnom savjetniku s. v. *-avati* i *-ivati* kažu da su to završeci učestalih glagola.

gola nema mnogo, a neki su od njih rjeđi po upotrebi. Pismenim upotrebnim potvrđama mogu se potvrditi ovi nesumnjivo iterativni glagoli:

čujávati < *čúti*

viđati, vidjevati, viđevati < *viđjeti*

danjívati < *dániti*

doháđati < *dohòditi*

kršćávati < *křstiti*

noćívati < *nòćiti*

imávati < *imati*

iskakívati < *iskákati*

postizávati < *pòstizati*

stizávati < *střzati*

ručávati < *rúčati*

večerávati < *vèčerati*.

Glagoli *čestitovati, nadzirávati, nastojávati, puštávati, štetovávati, užinávati, varávati* zabilježeni su u rječnicima, ali kako za njih nisam našao suvremenih potvrda hrvatskih pisaca, na njih se u ovom radu nećemo posebno osvrutati.

Za pojedine potvrđene glagole broj je potvrda različit, ali se kao primjeri navode najviše tri uz kratak komentar kad je potrebno.

2.1. Glagol *čujávati* očito je upotrijebljen u iterativnom značenju, ali primjer zapravo pripada razgovornom jeziku jer se ne nalazi u piščevu jeziku, nego u jeziku njegova lika (čiče Firducije), no kako je primjer značajan i kako će se o primjerima iz razgovornoga jezika još posebno govoriti, može se i ovdje navesti:

Jeste li čuli pijetla, kada kukurijekne i čeprkne? Znete li šta on kaže? Znam ja, jer ja njih već osamdeset godina čujavam. (I. Velikanović, Srijemske priče, Zagreb, 1915, 16.)

2.2. Glagol *viđati* tipičan je iterativni glagol i ima mnogo potvrda:

Mi ga znamo od ono doba, kako smo ga viđali sjedećega pred svojim malim dućanom na sanduku, ili za tezgom u dućanu na starom kožnom stolcu. (J. Jurković, Sabrane pripovijesti, I, Zagreb, 1880, 67.) — *Ništarije služavke viđale predobro, da niesam otcu u miloj volji...* (A. Šenoa, Sabrane pripovijesti, VII, Zagreb, 1887, 237.) — *Zar ga ti rado ne viđaš?* (E. Kumičić, Začuđeni svatovi, Zagreb, 1910, 53.)

2.3. Glagoli *viđjevati* i *viđevati* znatno su rjeđi i stilski su obilježeni prema *viđati* kao stilski neutralnom. Ovdje se nećemo upuštati u pitanje nije li u određenju pojedinoga primjera krivo čitanje slovnoga skupa *dj* (svi su primjeri navedeni prema RSANU):

Nisam vidjevao majke. Ja od straha nikud iz samostana, a ona od bojazni ni blizu. (A. Šenoa, Zlatarovo zlato, Zagreb, 1889, 111.) — *Vidjevali ga ljudi, no uvijek samoga.* (K.-Š. Đalski, Diljem doma, Zagreb, 1912, 115.) — *Dižu hajku na... vuka što no se tobož vidjeva u občinskoj šumi.* (A. Kovačić, Sabrane pripovijesti, Zagreb, 1910, 126.) — *Nijesu [me] viđevali kod veselih pijanka.* (A. Šenoa, Pripovijesti.) — *A tebe sam viđevala u snu: dolazio si i tužio se na me.* (M. Begović, Vijenac, 3, 693.) — *U sutonu sjedeći sama u sobi viđevala [je] vukodlaka, gdje se zgurio gore na starinskom ormaru među tanjurima.* (M. Krleža, Tri kavalira gospođice Melanije, Zagreb, 1920, 92.)

2.4. Primjeri za *danjivati* nisu brojni jer uz *dániti* postoji i dvovidni *danòvati*:

... šepRTLji tamo u štali ili na drvnjaku ili je na stanu pa tamo onda i danjiva i noćiva. (J. Ivakić, Selo i varoš, Zagreb, 1912, 40.) — Danjuje u onom toplom skrovištu, a obnoć ide okolo i laje. (V. Nazor, Priče, Zagreb, 1927, 238.) — Kao da je tvoj ćaća 'ednom i danjivao i noćivao u mojoj kući. (V. Jelić, Anđeli lijepo pjevaju, Zagreb, 1953, 146.)

2.5. I primjeri su za glagol *doháđati* rijetki i stariji jer se i osnovni glagoli sa *-hoditi* zamjenjuju sa *-laziti* pa je i u prvom, Maretićevu primjeru u Ivšićevoj preradi glagol *dohađati* zamijenjen glagolom *dolaziti* (V. izd., 352. stih):

... ja da nijesam ni ód živē željē / Amo dohađo, da proscem na gostbi pjevam ... (T. Maretić, Odiseja, Zagreb, 1882, 313.) — Prođoše vremena kad su vragovi dohađali. (J. Draženović, Djela, I, Zagreb, 1947, 45.)

2.6. Za glagol *kršćavati* našao sam potvrde samo u jednom djelu, u Šarićevu prijevodu Sv. pisma. Noviji prevoditelji (Rupčić, Fučak-Duda) prevode ta mjesta glagolom *krstiti*. Za potencijalni lik *krštavati* nisam našao potvrde.

Zašto dakle *kršćavaš* ... (Ivan, 1, 25.) — Ja *kršćavam* samo vodom ... (Isto, 26.) — Ovo se dogodi u Betaniji s onu stranu Jordana, gdje je Ivan *kršćavao*. (Isto, 28.)

2.7. Glagol *noćivati* tipičan je iterativni glagol:

Četiri je godine, star i bolestan, živio po tamicama, logorima, vojarinama, kazamatama, bolnicama, a sada će valjda morati noćivati tu na tuškanačkim klupama ... (M. Begović, Božji čovjek, Zagreb, 1924, 24.) — Maren i Ljutiša počеше od onog dana lutati po gori i dolinama i malo kad noćivahu u kolibi ... (I. Brlić-Mažuranić, Priče iz davnine, Zagreb, 1920, 7.) — Bilo je još kako tako, dok zvijezda nebeska grijala ovu tužnu zemljicu, te se i pod vedrim nebom moglo noćivati ... (S. Kolar, Ili jesmo ili nismo, Zagreb, 1933, str. 176.)

2.8. I glagol *imávati* nesumnjivo je iterativan, ali za njega nema dovoljno dobrih hrvatskih potvrda:

»Šta to smisli«, viču, »luda žensko glavo! / Svaki momak dosad diku je imavo ... (I. Velikanović, Otmica, Zagreb, 1901, 47.) — Da se iz poviesti čemu naučimo, požalio što njihovi ... trudi imavaše razloga prem za nas žalostnoga. (V. Pacel, Naše potrebe, Zagreb, 1863, 54.) — Nisam s policijom nikad posla imavao. (A. Nametak, Za obraz, 49.)

2.9. Primjeri za glagol *iskakivati*:

Noga mu je *iskakivala* iz stremena. (A. N. Tolstoj, Petar Prvi, prev. Stj. Kranjčević, Zagreb, 1950, 309.) — Iz njih su [vratnica] *iskakivali* konjanici ... (Isto, 569.)

2.10. Primjeri za glagole *postizavati* i *stizavati*:

Malobrojne iznimke od Gogolja do Büchnera potvrđuju samo pravilo da se obično veliki uspjesi u dramaturgiji postizavaju preko mnogobroj-

nih pokušaja. (M. Matković, Dva eseja iz hrvatske dramaturgije, Zagreb, 1950, 7.) — ... znam ipak, da je na svom instrumentu... postizavala kantilenu, da su čovjeku suze navirale na oči. (T. Mann, Buddenbrookovi, prev. I. Adum, Zagreb, 1950, 283.) — Radi toga su i dobre momčadi »artodoksom« postizavale odlične rezultate... (D. Parać, Osnovi veslačkog sporta, I, Split, 1949, 18.) — Sve što je kneza stizavalo u životu, bilo je oporo, grubo, nevoljko... (M. Nehajev, Vuci, V. st. hrv. knjiž., 267.) — Te su lađe stizavale u olujna predvečerja... (V. Nazor, Novele, Zagreb, 1946, 151.) — Kad počne stizavati mračak za mračkom i bude ih puna soba i dvor i podvornica — sve do ribnjaka na kraju šume, dolazi mi obično ona... (Đ. Sudeta, Proza, I, Zagreb, 1943, 7.)

2.11. I glagoli ručavati, večeravati tipični su iterativni glagoli:

Iza onoga kobnog susreta na groblju ručavaše Jovan sam u svojoj sobi. (M. Hanžeković, Novele, Zagreb, 1932, 47.) — Kako je često morao ručavati za njenim stolom, osjećao je da je sasvim predat njoj na milost. (R. Graves, Ja, Klaudije, prev. I. Velikanović, Vjesnik, 24. 1. 1978, 14.) — Niemac večerava kobasicu uz čašu piva, i to dan na dan... (A. Šenoa, Pripoviesti, VIII, Zagreb, 1897, 324.) — ... nagovori sestru... da se objeđuje i večerava u njegovoj sobi. (K. Š. Đalski, Biedne priče, Zagreb, 1888, 84.) — Znala je, da sudac oko ove ure večerava... (M. Božić, Neisplakani, Sarajevo, s. a., 332.)

2.12. Neki primjeri pokazuju da je iterativizacija u razgovornom jeziku nešto češća jer se javlja i od glagola koji u rječnicima nisu zabilježeni, a posebno je značajno što se ta pojava proširuje i na glagole sa -irati. Od nekoliko takvih primjera ovdje navodim samo jedan.

Objašnjavajući zašto više nemaju psa, jedna je osoba rekla:

Jedan nam je susjed telefoniravao da će nam razbiti prozore ako pas bude lajao popodne i noću pa smo ga dali na selo.

Da je rečeno telefonirao, tada bi se to moglo shvatiti da je telefonirao samo jedanput, a kako je govoritelju bilo važno kazati da je susjed zapravo vršio pritisak češćim telefoniranjem, to je odabrao ovaj kraći, ekspresivniji način da ne mora upotrijebiti priložnu oznaku.

2.13. I osnovni glagoli mogu izražavati iterativnost, ali ne sami po sebi, nego s priložnim oznakama koje to označuju ili kako drugačije (jasno određen kontekst), a u izvedenih glagola iterativnost je izražena sufiksom, ona je dakle morfološki izražena. U mnogim je kontekstima učestalost jasna i da nema posebnog učestaloga glagola, a kako je uz to broj tvorbenih iterativnih glagola malen, iterativizacija nije dovoljno uočena pojava pa u jezičnoj praksi nalazimo različitu upotrebu osnovnih nesvršenih glagola i njihovih iterativnih parnjaka, ali je zanimljivo da su potvrde navedenih iterativnih glagola u kojima su oni upotrijebljeni u neiterativnom značenju sasvim iznimne. Zato dok ta pojava u jeziku postoji, valja je dobro proučiti i u gramatikama i rječnicima jasno prikazati. Kao što navedeni primjeri pokazuju, neki su iterativni glagoli rijetki, drugi se napuštaju, mnogi su u rječnicima na ovaj ili onaj način diskriminirani, ali njihovu upotrebu ne bi valjalo u književnom jeziku

sprečavati pa ni onda kad je zbog određenoga konteksta jasno da je riječ o učestalosti te poseban učestali glagol ne bi bio prijeko potreban. A nalazimo ih i u takvim kontekstima, kao što pokazuju mnogi od navedenih primjera.

2.14. Iterativni su glagoli posebno važni za imperfekt, perfekt i futur I. jer se u tim vremenima trajnost i učestalost mogu neutralizirati i učestalost se mora izreći posebnom priložnom oznakom (*često, mnogo puta, svaki put, kad god* i sl.), a iterativiziran glagol izriče učestalost samim svojim oblikom, kao što jasno pokazuju neki primjeri, npr. Hanžekovićev s glagolom *ručavati* i primjer za *telefonirati*. Ta je dakle opreka važna i zato postoji određena težnja da iterativizacija postane plodnija.

2.15. U dosadašnjoj tvorbi glagola nije bilo spoznaje o iterativizaciji pa je malo navedenih glagola u rječnicima valjano opisano, ali u osvjetljavanje toga pitanja neću se ovdje upuštati, to se može lako ustanoviti provjeravanjem. Valja samo istaći da je zbog toga vid nekih glagola krivo označen. Tako je npr. glagol *noćiti* u rječnicima označen ili kao svršen ili kao svršen i nesvršen, iako je normalno samo nesvršen. Pogreška je očito nastala tako što je Vuk Karadžić u svom rječniku glagol *noćivati* označio v. *impf.* pa je glagol *noćiti*, koji po azbučnom redu dolazi poslije njega, označio v. *pf.*, misleći da mora biti svršen kad ima nesvršeni parnjak, ne znajući da je *noćivati* zapravo iterativan glagol. Tako je i u Broz-Ivekovićevu rječniku, a u AR se s. v. *noćiti* izričito kaže: »*pf.* prema *impf.* *noćivati*«, iako je u primjerima uglavnom nesvršen. Tu se vidi kako je bio jači autoritet Karadžićeva rječnika od primjerâ. Autori ostalih rječnika koji su uvidjeli da *noćiti* nipošto ne može biti samo svršen, dodali su i oznaku za nesvršen, ne provjeravajući dalje, iako potanja analiza pokazuje da bi trebao imati oznaku *ns.*⁶ U RMS glagol *noćivati* označen je samo sa *nesvrš.*, premda je u oba primjera koji su navedeni u rječniku u iterativnom značenju i premda su takvi i ostali primjeri u građi za rječnik. Nema uza nj ni uobičajene oznake »*nesvrš.* i uč. prema . . .« kao u drugim sličnim glagolima, npr. s. v. *nabasávati, nabacivati (se), nabujávati . . .*

2.16. Spoznaja o glagolima koji imaju samo iterativno značenje donosi još jednu novost kojom treba dopuniti gramatička pravila.

U našim se gramatikama i lingvističkim radovima dosad općenito isticalo da pravi prezent mogu imati samo nesvršeni glagoli i tu su se podrazumijevali svi nesvršeni jer nije bilo ni nagovještaja da bi moglo biti nekih ograničenja. Spoznaja o iterativizaciji pokazuje da ima nesvršenih glagola koji ne mogu imati pravi prezent jer se ne može reći:

Ostavi me na miru jer sada ručavam (večeravam).

Dakako, prezentom se ne izriče samo prava sadašnjost, nego i neprava, svezremenska pa se u svezremenskom značenju može reći:

⁶ Da je *noćiti* svršen glagol, moglo se pomišljati samo zbog aorisnih oblika zabilježenih u AR: *noćíše* (M. Divković, J. Palmotić, Đ. Daničić, n. pj.) mj. *noćahu* i *noćih* (P. P. Njegoš) mj. *noćah*. Nakon analize takvih oblika objavljene u Jeziku, XXIV, str. 33—41, tu pojavu treba promatrati u drugom svjetlu. Ovdje se nećemo upuštati ni u složenu problematiku dvovidnih glagola.

Ja sada ručavam (večeravam) u ovoj restauraciji.

Tako se onda može protumačiti i Velikanovićev primjer s prezentom glagola *čujavati* iako je vrijeme ograničeno na osamdeset godina.

3. Iterativizacijom nisu obuhvaćeni svi glagoli izvedeni imperfektivizacijskim obrascima od nesvršenih glagola. Tako izvedeni glagoli nisu automatski iterativni. Ima i nekoliko drugih kategorija kojima pripadaju takvi glagoli.

3.1. Neki glagoli tvoreni po obrascima neplodne imperfektivizacije od nesvršenih glagola imaju značenje neusmjerenoga kretanja, kretanja amo-tamo. To su glagoli:

*gánjati, gónati, gónjati, lijétati, lóvati, nagánjati, nósati, plázati, progánjati, vódati, vózati.*⁷

3.2. I ti glagoli znače određenu iterativnost pa su neki od njih u rječnicima i zabilježeni kao iterativni. Tako npr. nalazimo u AR:

gánjati — »impf. iterativni prema progoniti«
lijétati — »impf. iterativni glagol od letjeti«
nósati — »impf. iterativni glagol prema nositi«.

Po tom bi ti glagoli išli u prvu skupinu. Međutim njihova je iterativnost drugačije naravi, ne zato što bi se gubila ili izgubila,⁸ nego zato što pripada unutrašnjoj raščlanjenosti glagolskoga značenja. Kretanje amo-tamo znači određeno ponavljanje, no ponavlja se samo dio radnje, a ne cjelina. Osnovno je značenje neusmjereno kretanje, a iterativnost je sekundarna i podređena osnovnom značenju.⁹ Da ona nije istovjetna iterativnosti prve skupine, pokazuje i to što je od takvih glagola moguć pravi prezent:

I sada ga ganjaju. Izdana je opet teralica za njime.

M. Krleža, Književna republika, 1, 1923, 13.

⁷ Svi su glagoli zabilježeni u našim rječnicima osim *lovati*. Potvrde za taj glagol našao sam u Raosovu djelu *Prosjaci i sinovi*, Zagreb, 1971: ... *dopustio im da ga lovaju i ulove* (582), *I lovajmo se po našem dvorištu...* (610), *A ti, rode, umjesto da me lovaš, ti bi mi još i pri ruci bio!* — *Lovat će te Nijemci i Mađari!* (640). Po tome bi glagol *lovati* u toj kategoriji bio nov, ali je vjerojatnije da je on postojao i prije, a Raos ga samo upotrijebio i tako učinio poznatim. Neki ispitanici potvrđuju upotrebu toga glagola u dječjoj igri lovice. Svi ostali glagoli imaju pismene potvrde prije 1860. i po tome bi ta kategorija bila neplodna.

⁸ U AR s. v. *nosati* piše: »*impf. iter. glag. prema nositi. Iterativno značenje (t. j. često nositi ili nositi sad ovamo, sad onamo) u nekijem je primjerima zatrto, t. j. nema razlike između nosati i nositi; ispor. hodati, koji je glag. također upravo iterativan, ali mu je značenje u nekijem primjerima izjednačeno sa značenjem glag. hoditi.*«

⁹ Ovi glagoli u našim rječnicima nisu obrađeni cjelovito niti kao jedna kategorija. U rječnicima dviju Matica prihvatljivo su obrađeni *lijétati, nósati, vódati i vózati*, dakle najprošireniji i najpoznatiji iz ove skupine, *proganjati* je upućen na *progoniti*, a *gonati* je diskriminiran s *pokr*. U AR je veoma slabo prikazano značenje posljednjih dvaju, *vódati* i *vózati*.

»Nemaj straha«, nasmija se kavalir, »gle, vodaju se pod rukom. Djevojka se smije.«

A. Šenoa, Sabrane pripoviesti, VI (Diogeneš),
Zagreb, 1900, 154.

4. U trećoj su skupini ostali glagoli izvedeni imperfektivizacijskim obrascima od nesvršenih glagola. To nije jedinstven tip, nego su to razni glagoli. Oni imaju, bar prema rječnicima, uglavnom isto značenje kao i osnovni glagoli ili uz to značenje imaju i neko drugo za koje se može misliti da je nastalo promjenom ili širenjem značenja i da prema tome pripada semantici, a ne tvorbi. Uvjetno bismo tu tvorbu mogli nazvati sekundarnom imperfektivizacijom. Ona se na prvi pogled može činiti bezrazložnom, nepotrebnom, s normativnoga gledišta i pogrešnom, ali ona ima ili može imati i svoje razloge.

4.1. U jednih sekundarna imperfektivizacija znači mogućnost napuštanja glagola I. vrste:

sniti > *snivati*, rijetko *snijévat*i, *šiti* > *šivati*,
viti > *vijati*, *liti* > *lijévati*.

4.2. U drugih glagola to može značiti da je jedan glagol imperfektiviziran i neplodnim i plodnim tipom. Ta je pojava u jeziku poznata jer ima dovoljno primjera u kojima se plodan tip proširuje na područje neplodnoga pa tako i u imperfektivizaciji, samo što su primjeri u većini sa svršenim osnovnim glagolom, a rijetki su sa nesvršenim. Kao primjeri za ovakve glagole mogu se navesti: *promòliti (se)* > *promálfjati (se)* > *promaljívati (se)*, *zàsjesti* > *zasjédati* > *zasjedávati*, ali se može reći da je glagol *zàsjesti* imperfektiviziran po dva tipa.

4.3. Treći glagoli sekundarne imperfektivizacije mogli su postati deprefiksacijom imperfektiviziranih glagola:

bádati < *na-bádati*, *pod-bádati*, *pri-bádati* ...
bírati < *izà-birati*, *odà-birati*, *prè-birati* ...
bívati < *do-bívati*, *pre-bívati*, *iz-bívati* ...
nùđati < *pò-nuđati*
šiljati < *odà-šiljati*, *pò-šiljati*, *razà-šiljati* ...

Tako bi se doduše mogao tumačiti i postanak nekih iterativnih glagola, ali dok su oni izrazito iterativni, ovi imaju različita značenja.

4.4. Glagol *bádati* ima više bliskih značenja: *prítiskivati oštrim predmetom*, *hoćkati*, *zadirívati*, *osjetljivo hodati*.

4.5. Glagol *bírati* ima drugačije značenje nego *bràti*, ali ono proizlazi iz značenja složenih svršenih sa *-brati* i njihovih imperfektiviziranih parnjaka: *izàbrati*—*izàbirati*, *prèbrati*—*prèbirati*.

4.6. Glagol *bívati* (< *bíti*) ima više značenja, ali jedno je od njih izrazito iterativno. Ono je i u RMH i u RSANU stavljeno na 1. mjesto i opi-

sano tako da iz opisa jasno proizlazi da je posrijedi iterativnost: »1. biti s vremena na vrijeme, biti više puta« (RMH), »1. a. biti više puta, biti s vremena na vreme« (RSANU). To potvrđuju i mnogi primjeri:

Ponajživlja mjesta, kako to obično biva kod svakoga prevrata, bijahu kavane zagrebačke. (Šenoa, Pripovijesti, VII, Zagreb, 1887, 124.) — *Sad je počelo ono što je uvijek bivalo.* (S. Kolar, Ili jesmo ili nismo, Zagreb, 1933, 7.) — *Odatle me odnesoše kad su mi jedva dvije godine bile, a tada sam bivao po različitim mjestima.* (D. Šimunović, Tuđinac, Zagreb, 1911, 7.)

Ipak glagol *bivati* ne može zbog toga značenja ići u skupinu iterativnih glagola jer ne samo što ima i drugih značenja, nego što se upravo zbog njih ne može dovesti s glagolom *biti* u onako jasnu opreku kao ostali iterativni glagoli. U prvi se tren može činiti da je takva opreka: *Vi ste sigurno prije bivali u lovu* (Ch. Dickens, Posmrtni spisi Pickwickova kluba, I, prev. Stj. Krešić, Zagreb, 1953, 273), tj. više puta, prema: *Vi ste sigurno prije bili u lovu* (jedanput), ali to može značiti i *boravili* i što drugo. Za potpun odgovor potrebna su posebna ispitivanja, a prema njima za književni jezik vjerojatno i posebna normativna odredba. To sve kazuje da glagol *bivati* ne može ići među čiste iterativne glagole.

4.7. Slično je i s glagolom *nūđati*. On često dolazi u istom značenju kao i osnovni *nūđiti*, ali u nekim primjerima ima iterativno značenje, u nekima bi se tako moglo tumačiti, no ono nije tako očito i različito od *nūđiti* da bismo mogli reći da je *nūđati* iterativni glagol prema trajnom *nūđiti*. Drugo je s normativnom odredbom. Ona ne bi smjela *nūđati* diskriminirati bez posebnih ispitivanja, kako se to dosad često činilo.

4.8. Glagol *šiljati* upotrebljava se u izrazitom iterativnom značenju: *... koja nam u zadnje decenije sve milosti i svu sreću preko našinaca šilje iz Beča!* (A. Kovačić, Feljtoni i članci, Zagreb, 1952, 37.) — *Franića ćeš šiljati svaki dan jednu uru k meni da ga podučavam ...* (A. Dukić, Iz dnevnika jednog magarca, Zagreb, 1925, 121.) — *... jer su ga još u Kavkaskoj oblasti nekoliko puta šiljali na istrage.* (N. V. Gogolj, Pripovijetke, prev. R. Sovary, Zagreb, 1950, 658.)

Ali on se veoma često upotrebljava i u trajnom značenju:

Sunce je već bilo dosta nisko, te koso šiljalo poljupce varoši ... (F. Horvat-Kiš, Nasmijani udesi, Zagreb, 1918, 21.) — *Sunce već nam cjelov šilje / kroz raspukline majske granja.* (J. Polić Kamov, Ištupana hartija, Zagreb, 1907, 51.) — *Sad je Menelaje s konjma i s kolima šiljaše na put ...* (Homer, Odiseja, prev. Maretić-Ivšić, Zagreb, 1961, 49.)

To dvojstvo može proistjecati iz težnje prema iterativnom značenju, ali i iz težnje da *šiljati* znači samo lik kojim glagol *slati* napušta I. vrstu. Budući da je *slati* mnogo češće nego *šiljati* u istom značenju, a glagol *šiljati* često dolazi u iterativnom, to bi bilo dovoljno za normativnu odredbu po kojoj bi *šiljati* trebalo upotrebljavati samo u iterativnom značenju.

4.9. Posebno je zanimljiv problem nesvršenih glagola izvedenih od *-nositi*, *-voditi*, *-voziti*. Oni su relativno česti po upotrebi, u rječnicima se najčešće kazuje da znače isto što i osnovni glagoli, a ima ih pedesetak:

donášati, iznášati, odnášati...

dovađati, izváđati, naváđati...

dovažati, izvážati, navážati...

Prijašnji su primjeri sekundarne imperfektivizacije uglavnom pojedinačni ili pripadaju široj pojavi (napuštanju I. vrste) ili imaju drugačija značenja, a ovdje je brojna i cjelovita kategorija pa nije vjerojatno da zato ne postoji neki poseban razlog, nego da je to puka sekundarna imperfektivizacija. Dosadašnja jezična, pravopisna i jezičnosavjetnička literatura malo je tragala za uzrocima ove pojave, a kako su ti glagoli bili brojni i česti, nisu mogli ostati nezapaženi, nego su za književni jezik jednostavno diskriminirani, sad blaže, sad oštrije.

4.10. V. S. Karadžić u Srpskom rječniku ima samo neke od njih: *donášati, pováđati, pováđati se, prinášati, prováđati, uvážati*. Glagol *donášati* upućuje na *donositi*, normalno opisuje *prinášati* i *uvážati*, a *pováđati* ima u posebnom značenju: »kad krava po drugi put vodi, pošto je već jedan put vodila, pa nije steona ostala«, *pováđati se* upućuje na *pováđati*. I glagol *prováđati* ima u posebnom značenju (herumführen, circumduco) s napomenom »n. p. konja« i s različitim značenjem od *provoditi* (1. hindurchführen, duco per, 2. zubringen, ago, dego).

4.11. Te iste glagole ima i Broz-Ivekovićev Rječnik hrvatskoga jezika, gdje za *donášati* piše:

»v. impf. vidi donositi. Rj. u značenju nema razlike između donášati i donositi; samo je donositi više u običaju u štokavaca, a donášati u čakavaca i kajkavaca. isp. prinášati.«

S. v. *prinášati* piše:

»pri-našati, biće iz kraja gdje se štokavski govor miješa sa čakavskim ili kajkavskim.«

Tako i s. v. *uvážati*. Glagole *pováđati* i *prováđati* daje u posebnim značenjima kao i Karadžić. Ostalih glagola, razumljivo je, BI nema.

4.12. Odlučniju je diskriminaciju unio D. Boranić u Broz-Boranićev Hrvatski pravopis, npr.:

**donašati, dijál. mjesto donositi*

**dovađati griješkom mj. dovoditi*

**dovažati, griješkom mj. dovoziti.*¹⁰

U jezičnom savjetniku S. Pavešića i dr. ocjena je ovakva:

»*donašati* pokr., u knjiž. jeziku je samo: donositi, donosim.«

»*dovađati* pokr., knjiž. je: dovoditi. V. -vađati.«

»*dovažati* pokr., knjiž. je: dovoziti. V. -važati.«¹¹

¹⁰ Peto izdanje, Zagreb, 1911, str. 102. i 103. U 9. i 10. izdanju Boranićeva Pravopisa hrvatskoga ili srpskoga jezika ocjena je nešto ublažena jer je izostavljeno *dijál. mjesto i griješkom mj.*

¹¹ MH, Zagreb, 1971, str. 66. i 67. Slično i u Rožićevim Barbarizmima s. v. -našati, -vađati, -važati i u Maretićevu Jezičnom savjetniku. U Ivšićevoj Slaven-skoj poredbenoj gramatici (*do*)nášati je označeno kao dijalektizam (str. 79).

U Pravopisu hrvatskosrpskoga književnog jezika iz 1960. ocjena je ublažena jer se za *donášati*, *dováđati*, *dovážati* kaže samo da je bolje *donositi*, *dovoditi*, *dovoziti*.

U Rječniku hrvatskosrpskoga književnog jezika MH/MS *donášati* je bez primjera upućen na *donositi*, *dováđati* je označen kao pokrajinski bez primjera, a *dovážati* je upućen na *dovoziti* i ima jedan primjer (Šišićev).

4.13. Međutim takve ocjene nisu uspjele diskriminirane glagole istisnute iz književne upotrebe, upotrebljavaju se i jedni i drugi iako označene mnogi lektori marljivo trijebe. Sudeći na temelju općega dojma moglo bi se reći da su jedni prema drugima blago stilski obilježeni: *-našati*, *-vađati*, *-važati* kao bliži razgovornom jeziku, a *-nositi*, *-voditi*, *-voziti* kao književno birani. No tim se obilježjima poslije ovih spoznaja ne možemo zadovoljiti, nego treba precizno utvrditi njihovo pravo značenje i njihovo mjesto u tvorbenom sustavu hrvatskoga književnog jezika. Sve pokazuje da bi to mogli biti iterativni glagoli. Indikativni su podaci koje u tom pogledu pruža AR. Oni pokazuju da se *-našati*, *-vađati*, *-važati* ne upotrebljavaju samo na kajkavskom i čakavskom području, nego i na štokavskom jer potvrda za njih ima iz Slavonije, Like, štokavske Dalmacije (Makarska, Dubrovnik) i Bosne. Drugo, Pero Budmani obradio je glagole od *donášati* do *izvážati* i označio ih kao impf. iterativne prema *-nijeti*, *-nositi*, *-voditi*, *-voziti*, a to većinom potvrđuju i primjeri, samo što bi neke trebalo provjeravati u širem kontekstu. Glagole od *nanášati* do *provážati* obradio je Tomo Maretić i on ih uglavnom izjednačuje u značenju s osnovnim glagolima (*nanositi* — *provoziti*). Obradivači ostalih glagola u AR oslanjali su se, očito je, na jedno od ta dva gledišta, ne pazeći mnogo što kazuju sami primjeri.¹² Dakle tek pitanje proučavanje stanja u hrvatskom književnom jeziku odgovorit će na pitanje jesu li to učestali glagoli prema trajnim (i učestalim) osnovnima ili su bili učestali pa tu učestalost izgubili te počeli potiskivati osnovne glagole, a u pojedinim ih krajevima ili u cijelim dijalektima i potisnuli. Zato će biti korisna u tom smislu i dijalektološka istraživanja hrvatskih dijalekata. Dakle tek opsežniji istraživački rad odgovorit će na ovo zasad otvoreno pitanje. No u svjetlu ovdje iznesenih misli neće ga biti teško riješiti.

¹² I. I. Tolstoj u rječniku *Serbsko-horvatsko-russkij slovar'*, Moskva, 1957. ove glagole označuje većinom kraticom многокр. nerazvezanoj u popisu kratice (str. 8), ali s. v. *učestan* ima »~i glagol грам. многократный глагол«. No on tu oznaku ima i kod većine glagola navedenih u ovoj raspravi kao učestali glagoli ili glagoli neusmjerenoga kretanja. Ipak je oznaka zanimljiva i bilo bi vrijedno provjeriti koji je sve glagoli imaju.

Summary

ITERATIVIZATION AND KINDRED PHENOMENA IN VERB FORMATION

In Croatian, like in other Slavic languages, we encounter very productive imperfectivization, the process of forming imperfective verbs from perfective. There is a number of verbs derived through imperfectivization rules from imperfective or biaspectual verbs and, there being no need for this imperfectivization, it can be assumed that verbs so produced carry special meanings. The author shows that the first group of these verbs express iterative action, e. g. *noćiti* (imperfective), *noćivati* (iterative). A second group expresses nondirectional motion, that is action in various directions, most frequently shuttling motion, e. g. *nosati* < *nositi*. A third group includes verbs having identical meaning with base verbs (*donositi* > *donášati*). This is interpreted as simple secondary imperfectivization. In normative and purist literature, these verbs (*donášati*) have been discriminated against as a rule. As their number is not inconsiderable (some 70), and most of them fit clear patterns, this phenomenon is of both theoretical and practical interest. The author points out that this verb set has not been studied adequately, emphasizing that only comprehensive and systematic research, in the light of clearly defined first two groups, can supply an answer to the question of these verbs' position in Croatian verb-formation patterns.